

EEN SENTIMENTELE REIS

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 60

VIKTOR SJKLOVSKI
EEN SENTIMENTELE REIS

HERINNERINGEN 1917-1922
PETERSBURG, GALICIË, PERZIË, SARATOV, KIEV,
PETERSBURG, DNEPR, PETERSBURG,
BERLIJN

VERTAALD EN VAN EEN NAWOORD VOORZIEN
DOOR CHARLES B. TIMMER

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright nawoord © 1980 Charles B. Timmer

Copyright Nederlandse vertaling © 1980

b.v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Oorspronkelijke titel:

Sentimentalnoje poetesjestvije

Uitgave: Gelikon, Moskwa/Berlin 1923

Druk: Geuze & Co's Drukkerij BV, Dordrecht

ISBN 90 295 4612 3

INHOUD

DEEL EEN

Revolutie en front	9
De Kornilov-opstand	77
Perzië	89

DEEL TWEE

De schrijftafel	163
-----------------	-----

Nawoord	337
Aantekeningen	351
Register	359

DEEL EEN

Voor de revolutie was ik instructeur in een pantserreservedivisie, dus een militair met zekere privileges.

Nooit zal ik het gevoel kwijtraken van die verschrikkelijke druk die op ons rustte, op mij en op mijn broer die toen klerk bij de staf was.

Ik herinner me nog goed dat wij 's avonds na acht uur als dieven over straat moesten sluipen, dat wij drie maanden lang zonder verlofpasje in de kazerne hebben gehokt.

Maar in de eerste plaats herinner ik me de tram.

De stad was in een legerstede veranderd. De 'tweekopeken-kerels', zoals de militaire patrouilles door de soldaten werden genoemd, omdat die zogenaamd voor iedere arrestant twee kopeken beloning ontvingen, maakten jacht op ons, verdreven ons naar de binnenplaatsen en zetten ons zelfs achter slot en grendel. En de aanleiding tot deze oorlog waren de met soldaten volgepropte trams en de weigering van de soldaten om voor de rit te betalen.

Onze meerderen beschouwden dit alles als een erezaak. Wij soldaten reageerden erop met een stompzinnige, verbitterde sabotage.

Het klinkt misschien kinderachtig, maar ik ben ervan overtuigd dat het rondhangen in de kazernes zonder kans op verlof voor de soldaten—dat wil zeggen, van hun werk weggerukte en hier op een hoop gedreven mensen—die dadenloos op hun britsen liggen, samen met de eentonige sleur van het kazerneleven, de doffe afkeer ervan en ten slotte de woede der soldaten over het feit dat er op straat jacht op hen werd gemaakt—dat dit alles bij elkaar het Petersburgse garnizoen veel eerder rijp voor de revolutie heeft gemaakt dan onze voortdurende militaire nederlagen en de hardnekkige praatjes die over een zogenaamd 'verraad' de ronde deden.

Het onderwerp 'stadstram' was tot een regelrechte folklore uitgegroeid. Het had tegelijk iets zieligs en iets karakteristieks.

Een voorbeeld: een verpleegster begeleidt een stel gewonden; een generaal valt de gewonden lastig, beledigt daarbij ook de pleegzuster; dan trekt zij haar mantel uit en onthult zich voor hem in het uniform van een grootvorstin—precies zo werd het geformuleerd: 'in het uniform van...'. De generaal valt op zijn knieën en smeekt om vergiffenis, maar zij weigert hem die te geven. Zoals men ziet was de folklore nog geheel en al monarchistisch.

De ene keer heet die geschiedenis zich in Warschau te hebben afgespeeld, de andere keer in Petersburg.

Ook gaat het verhaal dat een kozak op een keer een generaal heeft vermoord die hem uit de tram wilde trekken en hem daarbij zijn ridderskruis afrukte. Inderdaad schijnt zich in Petersburg een moord met de tram als aanleiding te hebben voorgedaan; het incident met de generaal houd ik evenwel voor een epische versiering: generaals plachten in die tijd niet per tram te reizen, een paar slokkers van gepensioneerden misschien uitgezonderd.

In de legeronderdelen was geen sprake van politieke agitatie, dit kan ik tenminste van mijn eigen afdeling getuigen, waar ik dagelijks van vijf of zes uur 's ochtends tot aan de avond onder de soldaten vertoefde. Ik bedoel daarmee partijpropaganda, maar ook al ontbrak die, de revolutie was een beklonken zaak; iedereen wist dat het zo ver zou komen en geloofde dat hij zou uitbreken zodra de oorlog was afgelopen.

Er was trouwens niemand die in de onderdelen politieke propaganda zou kunnen bedrijven: er waren maar weinig partijleden, althans onder de arbeiders die nauwelijks enig contact met de soldaten hadden—de intellectuelen in de meest primitieve betekenis van het woord, dat wil zeggen allen die een zekere schoolopleiding hadden genoten, al was het maar twee jaar middelbare school, waren stuk voor stuk tot officier bevorderd en gedroegen zich, althans in het Petersburgse garnizoen, niet beter dan de beroepsofficieren, eerder slechter: impopulair was de vaandrig en vooral de sergeant-majoor van de etappe die zich met alle macht aan het reservebataljon vastklampte. Over hen zongen de soldaten:

*Wie gisteren nog in drek rondgraaide,
die speelt vandaag de grote heer...*

De enige schuld van die lieden bestond vaak hierin dat zij te grif de perfect in elkaar gezette drillmethodes der militaire academies navolgden. Velen van hen bleken naderhand oprecht de revolutie te zijn toegedaan, onder wier grillen zij zich even gewillig plooiden als voorheen, toen zij de beulen van hun manschappen waren geweest.

De Raspoetin-affaire lag iedereen voor op de tong. Ik heb weinig op met die geschiedenis: in de manier waarop hij werd verteld weerpiegelde zich het geestelijke bederf van het volk.

Een poos later doken er dan revolutionaire vlugschriften op, alles in de trant van 'Grisja en zijn streken'. En het succes van deze lectuur was voor mij het bewijs dat Raspoetin voor de grote massa van het volk een soort nationale held was geworden, iets in de trant van een Vanjka Kljoetsjnik.

Hoe het ook zij—ten gevolge van allerlei omstandigheden, waarvan sommige de gemoederen direct in beweging brachten en deden oplaaien, en andere meer van binnen werkten en de mentaliteit van het volk heel geleidelijk veranderden—de spanning in de roestige, ijzeren hoepels die Rusland omklemd hielden, werd steeds groter.

De levensmiddelenverzorging in de stad werd zienderogen slechter; voor de toenmalige opvattingen was zij reeds volslagen ontoereikend. Er heerste een merkbare schaarste aan brood, voor de bakkerswinkels stonden lange rijen; aan het Obvodnyj-kanaal werden winkels geplunderd en wie het geluk had een brood te hebben bemachtigd drukte het op zijn weg naar huis stijf tegen zich aan en bekeek het met een verliefde blik.

Men kocht brood voor de soldaten; verdwenen waren uit de kazernes alle broodkorsten en broodrestanten die eertijds naast de zurige reuk der slavernij het 'plaatselijke kenmerk' van alle kazernes waren geweest.

'Brood!' werd er nu dikwijls geroepen voor de vensters en deuren van de slechts oppervlakkig bewaakte kazernes. En de schildwachten lieten de kameraden ongehinderd passeren.

De kazerne had zijn geloof in het oude regime verloren, werd nog slechts in bedwang gehouden door de harde, maar reeds onzekere ge-

worden hand van de meerderen en was in gisting geraakt. Beroeps-soldaten waren in die tijd een zeldzaamheid, zo ook over het algemeen soldaten tussen de eenentwintig en vijftientwintig jaar. Die waren allen als beesten zinloos aan het front neergemaaid. De onder-officiëren in actieve dienst werden als gewone soldaten bij het eerste het beste onderdeel ingelijfd om dan in Oost-Pruisen bij Lemberg of tijdens de 'grote' terugtocht te sneuvelen, toen het Russische leger de aarde met zijn lijken plaveide.

De Petersburgse soldaat van die dagen was een ontevreden boer of een misnoegde kleinburger.

Deze mannen werden niet eens meer behoorlijk in de kleren gestoken; men wierp hun slechts in aller ijl wat militaire jassen om de schouders en bracht hen dan onder in groepen, benden, horden die de naam van 'reservebataljons' kregen.

In werkelijkheid waren de kazernes gewoon bakstenen loopstallen geworden, waarin door middel van steeds nieuwe groene en rode mobilisatiebriefjes menselijke kudden werden binnengeloofd.

De numerieke verhouding van de commanderende laag tot de massa van miliciens was naar alle waarschijnlijkheid niet groter dan die op slavenschepen tussen de opzieners en het aantal slaven.

Maar achter de kazernemuren deden geruchten de ronde van 'dat de arbeiders zich gereed hielden om in actie te komen' en 'dat de Kolpino-arbeiders op 18 februari naar de Staatsdoema zouden trekken'.

De grote massa der soldaten, half boeren, half kleinburgers, had weinig banden met de arbeiders. Maar de omstandigheden ontwikkelden zich zo dat er een zekere kans op een explosie werd geschapen.

Ik kan me die dagen van voor de revolutie nog herinneren. De fantasierijke gesprekken van onze rij-instructeurs over hoe geweldig het zou zijn een pantserauto te stelen, op de politie te schieten en de pantserwagen dan ergens buiten de stad in de steek te laten met het opschrift: 'Terug te bezorgen in de Michajlovski-manège.'

Dit was een typische trek: de zorg om het vehikel was in tact gebleven. Bij die mensen had klaarblijkelijk nog niet de overtuiging postgevat dat het oude regime omvergeworpen kon worden; men wilde alleen maar wat herrie schoppen.

Op de politie waren ze overigens al lang razend, voornamelijk omdat die van dienst aan het front was vrijgesteld.

Ik herinner me hoe wij een week of twee vóór het uitbreken van de revolutie als een commandotroep door de stad marcheerden (een man of tweehonderd) en een afdeling van de politie uitscholden: 'Klabakken! Smerissen!'

In die laatste dagen van februari stortte het volk zich letterlijk op de politie; daarbij reden de afdelingen kozakken, die de straat op waren gestuurd, zonder iemand een haar te krenken goedmoedig glimlachend rond. Dit kon de opstandige gemoedstoestand van de massa alleen maar verder aanvuren. Op de Nevski Prospekt werd geschoten, waarbij enige mensen werden gedood en een gevallen paard is niet ver van het kruispunt van de Litejnaja lange tijd blijven liggen. Dit beeld is mij bijgebleven, het had toen nog iets ongewoons.

Op het Znamenskaja-plein had een kozak een politiecommissaris die een demonstrerende vrouw een sabelhouw had gegeven, van het leven beroofd.

Op straat stonden besluiteloze patrouilles. Ik herinner me een geheel ontredderde mitrailleurafdeling met kleine machinegeweren op wieltjes (Sokolov-affuit) en patroonlinten op de pakzadels der paarden; waarschijnlijk een mitrailleurcommando van de stormtroepen. Ze hadden zich op de Bassijnaja geposteed, hoek Baskovaja-straat; een machinegeweer drukte zich als een klein wild dier tegen het trottoir aan en zag er al even ontredder uit; er had zich om hen heen een menigte gevormd, die evenwel niet agressief werd, de mensen drongen zich zonder hun armen te gebruiken met hun schouders naar voren.

Op de Vladimir-boulevard stonden patrouilles van het Semjonov-regiment—met hun reputatie van broedermoordenaars.

De patrouilles stonden er besluiteloos bij: 'Wij hebben niks kwaads in de zin, wij zijn net als iedereen.' Het enorme regeringsapparaat voor de onderdrukking was aan het slippen geraakt. Des nachts hielden de soldaten van het Wolhynische regiment de spanning niet langer uit; zij hadden het onder elkaar bekonkeld, sprongen op het wachtwoord 'bidden' naar hun geweren, braken het arsenaal open, voorzagen zich van patronen, snelden de straat op, enkele

kleine in de buurt gestationeerde commando's sloten zich bij hen aan en toen zetten zij in het district van hun kazerne—de Litejnyj-wijk—een aantal posten uit. Soldaten van het Wolhynische regiment hebben bij voorbeeld ons naast hun kazerne liggend arrestantenlokaal vernield. De bevrijde arrestanten hebben zich bij hun meerderen gemeld; onze officieren hielden zich hierbij neutraal, zij stonden immers ook in een zekere eigen oppositie tot 'De Avondklok'. In de kazernes gingen de soldaten tekeer en verlangden dat men hen de stad in zou laten. 'Jullie doen maar wat je niet laten kunt,' zeiden onze officieren.

In de straten van mijn wijk doken hier en daar reeds mannen op in civiel die in drommen de binnenplaatsen uitstoven om de officieren te ontwapenen.

Ondanks het feit dat er hier en daar een schot viel, had zich bij de poort van de kazerne een menigte verzameld, zelfs met vrouwen en kinderen erbij. Het was net of ze op een bruiloftsstoet stonden te wachten, of op een pronkvolle begrafenis.

Drie, vier dagen eerder hadden wij bevel gekregen onze automobielen onklaar te maken. Ingenieur Belinkin, een van de éénjaars-vrijwilligers, stelde de gedemonteerde motoronderdelen daarna ter hand aan de arbeiders onder de soldaten van zijn garage.

De pantserwagens van onze garage werden naar de Michajlovski-manege overgebracht. Ik ging erheen, de manege was al stampvol mensen die een auto in de wacht probeerden te slepen. Hier en daar hadden ze van de pantserwagens al onderdelen afgehaald. Ik vond het noodzakelijk om allereerst de kanonwagen, een Lanchester, weer manoeuvreerbaar te maken. In onze rijsschool hadden wij nog wat reserveonderdelen. Ik ernaartoe. De gealarmeerde soldaten van de wacht en van de kamerdienst waren op hun post. Daar stond ik toen nog verbaasd over. Toen ik later, eind 1918 in Kiev, een pantserdivisie tegen de hetman in stelling bracht, viel het mij op dat bijna alle soldaten zich als soldaat van de wacht of voor kamercorvee opgaven en toen verbaasde me dat niet meer.

Ik was in de school erg populair; de soldaat die mij opendeed vroeg: 'U staat toch aan de kant van het volk, niet, Viktor Borisovitsj?' en hij kuste mij op beide wangen, toen ik een bevestigend antwoord gaf. Er werd in die dagen bij ons heel wat afgekust.

Ik kreeg de reserveonderdelen en zij beloofden mij zelfs aan niemand te verraden wie ze had meegenomen. Ik ging terug naar de commandogroep. Tot op de dag van vandaag weet ik niet of die groep van hogerhand werd ontbonden, of dat zij dit eigenmachtig heeft gedaan. De soldaten schooierden om de kazerne heen. Ik nam gereedschap mee en bovendien twee brigadiers van de garage, Gnoetov en Bliznjakov en wij begonnen de wagen te repareren. Dit alles speelde zich in de namiddag af, twee, drie uur na de muiterij van het Wolhynische regiment – op de eerste dag ervan.

Hoe zich zoveel gebeurtenissen op een enkele dag hebben kunnen samenballen is mij een raadsel.

Wij haalden de pantserwagen en sleepten hem naar de garage aan de Kovenski-sstraat, waar we met het reparatiewerk begonnen na het gebouw eerst te hebben bezet en de telefoonverbinding te hebben afgesneden. Tot in de avond hadden wij er onze handen vol aan. We hadden vastgesteld dat ze water in de benzinetank hadden laten lopen, dat water was bevroren en we moesten het ijs eruit bikken en de tank daarop met poetslappen droogvegen.

In een pauze tijdens die werkzaamheden liep ik snel even naar een mij bekende literator toe.

Het was bedompt en warm in zijn kleine woning, op tafel stonden tal van eetwaren, de tabakslucht kon je snijden en alle aanwezigen deden of ze van de prins geen kwaad wisten; dat spelletje hebben zij nog twee dagen volgehouden, zonder ook maar een voet buiten de deur te zetten.

Mijn 'literator' is daarop heel snel en uit eerlijke overtuiging lid van de bolsjewistische partij geworden; vrijwel allen die toen bij hem aan tafel zaten hebben zijn voorbeeld gevolgd.

Nog vandaag staat mij hun houding van hoogmoedige ironie voor dat 'straatgewoel' duidelijk voor de geest.

Al een poos vóór deze gebeurtenissen was de algemene staking uitgekomen. De tram reed niet meer. Huurkoetsiers die zich niet bij de staking hadden aangesloten, werden op straat aangehouden. Op de hoek van de Sadovaja en de Nevski Prospekt kwam ik een mij bekende docent tegen, een zeer begaafd man en tegelijk een groot warhoofd, die vroeger in nauw contact had gestaan met leden van de Academie – waarschijnlijk door samen met hen de fles aan te spreken.

Nu voerde hij met veel misbaar het commando over een groep die de rijtuigen op straat aanhield. De man was nuchter, maar helemaal over zijn toeren.

Het gebied rondom de staatsdoema was reeds in de greep van de opstand. De ligging van de Wolhynische kazernes, zo dicht bij het Taurische paleis, dat trouwens midden in een wijk van kazernes lag—de Wolhynische, Preobrazjenski-, Litovski- en Sapernyj-kazernes (aan de Sjpalernaja) en ten slotte de herinnering aan de redevoeringen in de Doema hadden deze Doema tot het centrum van de opstand gemaakt.

De eerste militaire afdeling werd geloof ik de Doema binnengebracht door kameraad Linde,* die later zou worden vermoord door soldaten van het Bijzondere legerkorps, waarbij hij commissaris was. Het is dezelfde Linde die in april het Finse regiment van het front heeft weggehaald en die na de vermaarde nota* van Miljoekov een poging had gedaan om de Voorlopige regering te arresteren.

Onze pantserwagen reed uit en begon in de stad patrouilleren. De donkere straten werden hier en daar door kleine groepjes mensen verlevendigd. De mensen zeiden dat de politie nu eens hier, dan daar met scherp schoot.

Wij waren op de Sampsonjevski-brug, kregen daar politie in het oog, maar hadden geen gelegenheid het vuur tegen hen te openen: ze waren reeds alle kanten opgestoven. Op verschillende plaatsen waren de wijnkelders al geplunderd; mijn kameraden wilden de wijn aanpakken die werd rondgedeeld, maar toen ik hun op het hart drukte dit liever niet te doen, legden zij er zich zonder een woord van protest bij neer.

Ondertussen waren ook de pantserwagens van de Dvorjanski-straat uitgerukt, met kameraad Anardovitsj en kameraad Ogonijants aan het hoofd; zij bezetten onmiddellijk de Petersburgse wijk en trokken vervolgens naar de Doema. Ik herinner mij niet meer wie ons heeft laten weten dat wij ook naar de Doema moesten rijden.

Bij de ingang van het Doema-gebouw stond reeds een pantserwagen, ik geloof van het Harford-type.

En daar, bij de ingang, liep ik een oude kameraad uit de dienst tegen het lijf, de vrijwilliger L., toen reeds vaandrig bij de artillerie. Wij omarmden elkaar. Alles liep prachtig. De rivier sleurde ons allen

mee en alle wijsheid bestond daarin dat je je aan de stroom moest toevertrouwen.

Het werd donker. In het Tauris-paleis heerste een complete chaos. Er werd wapentuig binnengebracht, er kwamen mensen binnen, voorlopig nog apart, er werd een partij ergens in beslag genomen mondvoorraad aangesleept; in het vertrek naast de voordeur lag een stapel zandzakken. En er werden al arrestanten binnengeleid. In de Doema werd ik door een zekere juffrouw als commandant van de pantserwagengenaugureerd en zij verstrekte mij zelfs een of andere militaire opdracht. Granaten voor het kanon had ik, al heb ik geen flauw idee meer, hoe ik er aan ben gekomen, waarschijnlijk nog in de manege. Die militaire opdracht heb ik vanzelfsprekend naast me neergelegd, dat deed trouwens iedereen in die dagen.

Een uur of twee uren lang heb ik in een pelsjas gewikkeld achter een zuil liggen slapen. In de Doema ben ik Soechanov tegengekomen. Ik kende hem uit de redactie van het tijdschrift *Letopis'* (*De Kroniek*), waar ik medewerker bij de literaire sector was (ik verzorgde er de bibliografische notities). Maar ik had in de redactie een keer een lezing gehouden over de poëtica of wel versleer en daarin de kunst benaderd als zuivere vorm en was toen verwoed van leer getrokken tegen de marxisten. Ik neem aan dat dit de reden was waarom Soechanov zich zo verbaasd toonde: in zijn voorstellingsvermogen waren een gewapende opstand en ik niet met elkaar te rijmen. Ten gevolge van mijn politieke onnozelheid was ook ik overigens verbaasd hem te zien; ik wist niet eens dat er zich reeds zekere politieke centra hadden gevormd. Uiteraard oefenden zij op dat ogenblik nog geen invloed op de loop der gebeurtenissen uit. De massa's waren in beweging gekomen als scholen haring of Kaspische voorn tijdens het kuitschieten—zij volgden alleen nog hun instinct.

Midden in de nacht brachten ze de gearresteerde luitenant D. binnen, commandant van de pantserwerkplaatsen.

De manschappen van het convooi voelden zich niet al te zeker van hun zaak en de arrestant wendde zich tot mij met het verwijt: 'Had u het soms zo slecht bij kapitein Sokolichin, dat u hem bent gaan dwarszitten?' Ik antwoordde hem dat ik tegen kapitein Sokolichin persoonlijk niets had.

Een half uur later kwam de vaandrig vergenoegd buiten. De Mili-

taire Commissie bij de Staatsdoema had hem, als een der eerste 'zich gemeld hebbende' automobiel-officieren opgedragen het hele autopark in Petersburg te organiseren.

Die man, een sluwe vos, op zijn manier schrander, happig, zo niet naar macht dan naar een goede betrekking, is naderhand naar de anarcho-communisten overgelopen. Ik blijf hier daarom even bij hem stilstaan, omdat hij de eerste jockey is geweest die ik tegenkwam bij de wedloop naar een goede positie. Later heb ik ze bij bosjes gezien.

Vroeg in de morgen zijn we de stad weer ingereeden. Ik had van iemand een militaire opdracht ontvangen en kreeg zelfs een artillierist mee. Maar ik raakte die artillierist kwijt of hij mij en ik stortte mij in de vrolijke warwinkel van het in opstand gekomen volk. Ik reed naar de Preobrazjenski-kazerne aan de Millionnaja. Iemand had me verteld dat de Preobrazjenski-troepen weerstand bleven bieden.

Wij kwamen dichterbij. Het was een wonderschone, blauwe en zonnige ochtend. Met uitbundige salvo's snelden de in verzet gekomen Preobrazjenski-mannen, gestoken in nieuwe militaire jassen met helrode galons, de kazernes uit.

Hier en daar werd nog een poging tot verzet ondernomen. Het kwam tot schermutselingen, ik geloof met de trainingscommando's van het voormalige sappeurbataljon en met een Moskous regiment. De wielrijders in Ljesnoje hebben tamelijk lang stand gehouden. Dit kwam, meen ik, omdat zich alleen arbeiders bij hen voegden en geen soldaten en zij bang waren zich te verbroederen.

Op hen werden toen de Fiat-pantserwagens afgestuurd die een hoek van de houten kazerne samen met de daarin aanwezige mensen wegmaiden.

Die nacht is Fjodor Bogdanov gesneuveld, een van onze pantserwagensoldaten. Hij was in zijn wagen onbeschermd regelrecht in een val van de politie gereden, daarbij de enige plek, waarin de mitrailleur juist was opgesteld, namelijk in een kelderraam en niet op het dak, van waar een mitrailleur alleen maar knettert, maar in zijn vuurkracht geen spreiding heeft.

Bogdanovs lijk ligt niet op het Marsveld, maar is door bloedverwanten van hem weggehaald en ergens buiten de stad gebracht.

Nog iets over de mitrailleurs op daken. Bijna twee weken lang

werd ik telkens weer opgeroepen om ze onschadelijk te maken. Wanneer het vuur uit ramen leek te komen werd er gewoonlijk blindelings geweervuur op het huis gegeven en als er dan van het trefpunt stofwolken van pleisterwerk opstegen, werd dat opgevat als een beantwoorden van ons vuur. Ik ben ervan overtuigd dat het merendeel van onze gesneuvelden tijdens de februari-revolutie door onze eigen kogels is gevallen, die direct van boven op ons terugketsen.

Mijn commando heeft vrijwel het hele Vladimir-, Koeznetsjnij-, Jamskoj- en Nikolajevski-rayon uitgekamd en ik heb geen enkel positief rapport ontvangen over zogenaamd op de daken aangetroffen mitrailleurs.

Heel dikwijls schoten we overigens zo maar in de lucht, zelfs met kanonnen. Ik heb heel wat kanonnières in mijn pantserwagen gehad. Vooral de eerste herinner ik me nog goed, die een schot in zijn arm had gekregen, maar desondanks bij zijn wapen bleef. Hij was een gendarme uit de kazernes aan de Kirotsjnaja. Hij hield vol dat de gendarmen vrijwel als eersten naar de opstandelingen waren overgelopen. En alle kanonnières vroegen en smeekten mij een schot te mogen lossen om aldus te demonstreren dat wij er zelfs kanonnen op na hielden en zij schoten dan op de Nevski Prospekt in de lucht.

Die dag had ik bijna de hele tijd dienst bij het Nikolajevski-station. Het station lag daar onbewaakt en ik stelde voor (aan een vacuüm – er was niemand om iets aan voor te stellen) om de bovenverdieping van het hotel du Nord en van het Znamenski-hotel te bezetten om zo het station onder vuur te kunnen houden, maar daarvoor ontbrak het ons aan voldoende mankracht. Moesten wij uit de soldaten die zich bij ons hadden gemeld wachtposten uitzetten, dan zouden die of wel hun post ten slotte verlaten, of net zo lang op wacht blijven staan tot ze er bij neervielen, derhalve toch altijd te vroeg voor de aflossing. Als commandanten traden op (ik hield ze daar tenminste voor) een eenarmige student en een heel oude marineofficier in het uniform van een luitenant ter zee tweede klasse. De man was aan het eind van zijn krachten. Op het station liepen militaire transporten binnen die ergens vandaan kwamen en ergens naar toe moesten; wij reden met onze pantserwagen en vier of vijf manschappen tot dicht op ze toe en de vermoeide luitenant zei dan tegen de officieren van de militaire

trein: 'De stad is in handen van het in opstand gekomen volk; wenst u zich bij het opstandige volk aan te sluiten?' Uit de wagons staarden ons mensen en paarden aan. De officieren antwoordden dat zij 'daarmee niks te maken hadden', dat ze op doorreis waren; de soldaten bekeken ons en wij wisten één ding niet: zouden ze wel of niet uit hun hoge wagon omlaag springen?

Wij kregen versterking van pantserwagens met ons bekende chauffeurs. Ze bleven een poosje staan en reden daarop weer weg.

Maar door de stad waarden de Muzen en Erinnyen van de februari-revolutie-vrachtwagens en automobielen volgepropt met zittende en liggende soldaten die met onbekende bestemming ergens heenreden, die onbekend waar aan benzine kwamen en die overal in de stad de indruk bevestigden van het rode alarmsignaal.

Zij gierden en raasden en zoemden als bijen. Een monsterlijke slijtageslag van rijdend materieel. De talloze autorijscholen leverden drommen chauffeurs met een half uur praktische rijervaring af ter aanvulling van de kaders der gemotoriseerde afdelingen. En je kon zien, hoe die halfbakken chauffeurszieltjes zich verkneukelden, wanneer zij, in het vooruitzicht een auto te gaan besturen, op de wagens afvlogen.

Overal in de stad knetterde en daverde het. Ik weet niet hoeveel botsingen ik in die dagen van mijn verblijf in de stad al niet heb gezien. Kortom, al mijn leerlingen hadden binnen de twee etmalen autorijden geleerd.

Daarna lag de stad vol met aan hun lot overgelaten autowrakken.

Wij haalden ons kostje op bij de centrale gaarkeukens, waar ze uit in beslag genomen etenswaren, uit ganzen en worsten een monsterlijk vet gerecht in elkaar flansten.

Ik voelde me gelukkig te midden van deze menigte. Het was Pasen en een vrolijk, naïef uitgelaten carnavalsparadijs.

Bijna iedereen was in die tijd in het bezit van wapens die hij of van officieren had afgepakt, of uit de arsenalen had gehaald. Wapens waren er te over, zij gingen van hand tot hand, niet voor geld, maar te geef. Hoeveel prachtige Colts waren er niet bij.

Militair hadden wij totaal niets te betekenen, maar daar braken wij ons het hoofd niet over. Er waren soms nachten vol paniek, nachten, waarin wij verwachtten door bepaalde militaire eenheden overrom-

peld te zullen worden. Ondertussen werd het Petersburgse garnizoen steeds groter. Uit de mitrailleur-regimenten en de Strelna en Oranienbaum-scholen kwamen met patroonbanden behangen soldaten die hun mitrailleurs aan een touw achter zich aan trokken, of die mitrailleurs zonder onderstel bij zich hadden en hun wapens als brandhout op een vrachtwagen hadden opgestapeld.

In de buurt van Strelna waren naar Petersburg oprukkende soldaten van een voorgeschoven groep een in een auto rondrijdende kolonel tegengekomen. De kolonel had uit de verte op tsaar Nikolaas geleken. Hij werd met laaiend enthousiasme toegejuicht, totdat de vergissing aan het licht kwam.

De in Petersburg binnengebrachte mitrailleurs waren onbruikbaar; bij de meeste ontbrak bij voorbeeld de koelmantel en je kon er dus geen koelwater in doen. We werden er onder bedolven, maar onze gevechtskracht werd er niet door verhoogd. Ik herinner me nog hoe er in de buurt van het Baltische en van het Warschau-station letterlijk om de andere stap een machinegeweer stond opgesteld. Vanzelfsprekend was het bij zo'n opstelling een heksentoer ook maar één schot te lossen. Overigens ging het al niet meer om gevechtskracht. Het begon duidelijk te worden dat het in opstand gekomen Petersburg momenteel geen tegenstander had. Aan de zijde der opstandelingen verschenen nu ook officieren, de hele Michajlovski-artillerieschool schaarde zich als één man bij hen. Kort daarop ook het eerste reserveregiment samen met al zijn officieren. Een bijzonder energieke joodse ingenieur, een éénjaarsvrijwilliger, die in feite al anderhalf jaar de leiding van de school had, haalde onze officieren uit hun woningen. En de officieren kwamen bij elkaar. Ook de divisiecommandant; we hadden in die tijd al een stuk of drie tijdelijke commandanten gehad, maar die verdwenen telkens weer, zodra zij van de Staatsdoema een of ander papier hadden gekregen.

De officieren kwamen dus bij elkaar. Aarzelend namen zij het besluit zich bij de opstandelingen te scharen en zelfs om weerstand te bieden aan de regeringstroepen. De Voorlopige Regering bestond toen reeds. Ook besloten zij om ter onderscheiding van niet aan de opstand deelnemenden een rode band om de mouw te dragen—aanvankelijk hadden ze voor een frambozerode kleur gekozen. In die dagen bestonden er in feite geen militaire onderdelen meer. Er werd

zelfs geen eten meer gekookt. De commando's waren versplinterd. De Michajlovski-manege was bezet. Auto's reden met onbekende bestemming ergens naar toe.

Ons commando stond er ietwat gunstiger voor. De secties hadden om de beurt dienst en op appèl verschenen ze, zelfs bij nachtapèl.

Er waren patrouilles uitgezet die doelloos door de stad razende automobielen begonnen op te vangen en die op de binnenplaats van de afdeling verzamelden. Heel veel wagens werden op deze wijze gered. Maar uit aan hun lot overgelaten en bevroren auto's werden de magneetontstekingen weggehaald, die dan ook na de revolutie merkbaar goedkoper zijn gaan worden.

Het commando wist dank zij zijn zonderlinge bewapening met geschut van allerlei kaliber het bonte aanschijn te verwerven van een gewapende troep schooljongens.

Er zijn uit die tijd twee films bewaard gebleven. Op een ervan zie je hoe ze op de binnenplaats van het commando bezig zijn duiven te voederen, op de andere film zie je het commando gevechtsklaar wegmarcheren, met aan de kop een 'Austin'-pantserwagen, gevolgd door een colonne met blanke officierssabels marcherende soldaten.

De verhouding tot de officieren was bij ons niet bijzonder gespannen. Iedereen hield van kapitein Sokolichin, onze commandant, omdat hij zijn mensen niet afbeulde en er voor zorgde dat zij behoorlijk schoeisel hadden. Op de eerste dag van de revolutie hadden ze hem een chauffeurspelsjas zonder schouderkleppen gegeven, plus een gewapende lijfwacht van vijf man, zodat soldaten van andere onderdelen hem niet zouden lastigvallen. Een andere officier had men op straat niet ontwapend, omdat hij het George-kruis had gedragen. De manschappen hielden verkiezingen voor nieuwe officieren: het commando van de werkplaats had geweigerd de oude divisiecommandant te erkennen. Het kwam tot intriges en tot pogingen om met behulp van de soldaten in het zadel te komen.

Ondertussen stroomden er steeds meer soldaten naar het Taurispaleis; onder het voetgestamp stortte het plaveisel bijna in en overall flitste fel de rode kleur op. De sovjet was reeds in zitting, maar Bevel no. 1 was nog niet uitgevaardigd en Rodzjanko was bij alle eenheden populair. De sovjet hield zijn zitting gewapend, onder veel tumult en dreigementen.

Voor tal van in het Tauris-paleis bijeengekomen eenheden waren de redevoeringen van Tsjcheidze en anderen de eerste revolutionaire toespraken die zij ooit hadden gehoord.

Wat dachten de mannen over de oorlog? Ik had de indruk dat zij geloofden dat die vanzelf zou aflopen; dat geloof was door de oproep aan alle volkeren der wereld gemeengoed geworden. Ik herinner me hoe soldaten die uit de frontstellingen van Monzoen kwamen, ons vertelden dat het daar al tot een verbroedering met de Duitsers was gekomen; zij zouden wederzijds niet meer op elkaar schieten. Over het geheel heerste er een stemming van paasachtige uitgelatenheid, alles was even mooi en de mensen geloofden dat dit eerst het begin van het goede betekende.

Tijdens een parade in de manege werd Bevel no. 1 binnen gebracht en onder de soldaten verspreid. Zij begonnen nu te antwoorden: 'Goedendag, mijnheer de kolonel!' en zo'n antwoord klonk dan heel geslaagd, ad rem, vriendelijk. Ik geloof dat het Bevel no. 1 – ofschoon het mijns inziens op de gebeurtenissen vooruitliep (er waren in de legeronderdelen immers nog geen comités) – precies op tijd kwam en noodzakelijk was. De onderdelen alleen door officieren te laten leiden die pas terug waren na een lange afwezigheid was een onbegonnen zaak. Hoewel in het leger comités eigenlijk een volsterkte onmogelijkheid zijn, nog erger zelfs dan gekozen officieren, vormden zij het enige element dat het leger nog min of meer bijeen wist te houden.

Het kwalijkste bij de comités was het verschijnsel dat zij verschrikkelijk snel de band met hen die ze hadden gekozen verloren. Zelfs gedelegeerden van de sovjet lieten zich soms maandenlang niet bij hun afdelingen zien. De soldaten bleven totaal onkundig van wat er zich in de sovjets afspeelde. Het enige wat de zaak toen hielp was het kolossale, nog niet verzwakte vertrouwen in het instituut van de zelfgekozen soldatenvertegenwoordiging. In de eerste sovjet zaten voornamelijk éénjaarsvrijwilligers en meer ontwikkelde soldaten, een omstandigheid die hun isolement uiteraard bespoedigde.

Anderzijds voerde in de kazernes vrijwel niemand iets uit; de intelligentsia bleek voortdurend ergens heen onderweg te zijn; er waren vrijwel geen mensen te vinden, bereid om op het gebied van de algemene ontwikkeling onder de soldaten te werken. In het sap-

peursbataljon—ik meen het zesde—hebben van de ettelijke honderden vrijwilligers minder dan tien hun handtekening geplaatst op een lijst van gegadigden om op de scholen de soldaten te leren lezen en schrijven. Het merendeel maakte van de revolutie gebruik als van een onverwachte vakantie. Bij ons onderdeel waren het sectiecommandanten en oudere ambachtslieden die in het comité zitting namen—het droeg daardoor een zakelijk-functioneel karakter.

En nog steeds marcheerde het ene regiment na het andere door de Katherina-zaal van het Tauris-paleis. Op de plakaten stonden nog de woorden ‘Alle vertrouwen in de Voorlopige Regering’ en zelfs: ‘Oorlog tot aan de volledige overwinning!’ Maar tot het voeren van een oorlog waren wij niet langer in staat. Voorlopig heeft wat ik hier schrijf, slechts betrekking op het Petersburgse garnizoen. De grote, tot enige tienduizenden oplopende reservetroepen die al geen secties meer naar het front stuurden en die tegelijk in de stad niets om handen hadden, daar zij door gebrek aan wapens de revolutie niet konden verdedigen, teerden in hun kazernes weg en vielen uiteen. Nog had niemand de leuze uitgekreten van: ‘Vrede tegen elke prijs!’ Nog was Lenin niet gearriveerd, nog zeiden de bolsjewieken dat je je geweer in de aanslag moest houden, maar een garnizoen bestond al niet meer, er was slechts een grote hoop soldaten. De massa’s fonkelden nog door de vlam van de revolutie, maar het was niet de hete vlam van gloeiende cokes, maar het lopende vuurtje van gemorste spiritus dat al was opgebrand voordat het het hout, waarover het was uitgegoten, had kunnen aantasten.

Zo’n vuurtje was Kerenski. Ik heb toen voor het eerst Kerenski in een van zijn aanvallen van algehele hysterie gezien, toen hij na een tegen hem gericht artikel in de *Izvestija* naar de sovjet rende met de vraag: ‘stelde men nog vertrouwen in hem?’ Hij slingerde flarden van zinnen in het rond en het had er metterdaad veel van weg dat hij droge, lange, knetterende vonken liet rondspetteren.

Met het gekwelde gezicht van iemand wiens dagen geteld zijn, raasde en tierde hij tot hij uitgeput op een stoel neerzonk. Het tafereel liet een verschrikkelijke indruk achter.

De tweede keer dat ik Kerenski te zien kreeg, was toen ik al tot commissaris was benoemd. Ik had voor een onderhoud met hem al een poosje op de loer gelegen en kreeg hem bij het gebouw van het